

De financiering van de vergrijzing

D. B. J. SCHOUTEN*

1 Inleiding

Publieke pensioenen in vele OECD landen zijn in moeilijkheden beland. De mate waarin verschilt van land tot land. Deze uitspraken zijn veelal gebaseerd op gesimuleerde projecties met behulp van partiële modellen van de nationale pensioensystemen. De standaardprocedure hierbij is het gebruik van exogene tijdspaden voor de inkomensontwikkelingen, bestaande premietarieven en uitkeringsrechten om de toekomstige publieke pensioensverplichtingen te berekenen. Blauwdrukken voor een hervorming van publieke pensioensystemen worden ook met behulp van deze partiële modellen van de pensioensystemen doorgerekend.

Partiële modellen verwijzen slechts parametrisch naar de onderliggende economische structuur, waarop en waarbinnen de publieke pensioensystemen functioneren. Voor een gesloten economie moet de toename van de financiële verplichtingen leiden tot een stijging van de reële interestvoet. De doorwerking hiervan op het proces van kapitaalaccumulatie wordt in een algemeen evenwichtsmodel wel meegenomen, evenals de verdere invloeden op de arbeidsproductiviteit, de structuur van de werkende bevolking en de nationale spaarquote. Algemene evenwichtsmodellen met levenscycluseigenschappen zijn wel gemodelleerd, maar het is niet eenvoudig om de specifieke eigenaardigheden van nationale publieke pensioensystemen empirisch te calibreren.

Het onderhavige artikel doet daartoe wel een poging. Het model behoort methodologisch tot de klasse van uitrekenbare algemene evenwichtsmodellen voor een open economie met vaste wisselkoersen. De empirische onderbouwing is globaal. Calibratie geschiedt met behulp van aan de nationale boekhouding ontleende quoten, gedragsparameters afkomstig van andere empirische studies, en institutionele kenmerken van een specifiek pensioensysteem, in het onderhavige geval het Nederlandse basispensioensysteem volgens de Algemene Ouderdoms Wet (AOW).

Ook in Nederland worden zorgelijke geluiden gehoord met betrekking tot de betaalbaarheid van toekomstige publieke pensioenen bij een toenemende vergrijzing. Iedereen vindt dat de vergrijzing van onze bevolking, waarbij na ca

* Prof.dr. D.B.J. Schouten is emeritus hoogleraar van de Katholieke Universiteit Brabant. Hij dankt twee anonieme referenten voor hun commentaar.

twintig jaren het aantal 65-plussers veel meer gestegen is dan het aantal werkenden, niet volledig ten laste van de toekomstige generatie werkenden mag worden gebracht. Bij een omslagstelsel voor de AOW zou de premielast voor de actieve bevolking dan veel te hoog worden.

Daarom denkt men dat de huidige generatie van werkenden extra moet sparen in de vorm van bijvoorbeeld een begrotingsoverschot van de overheid om in de toekomst extra te kunnen ontsparen ter gedeeltelijke financiering van de dan hogere uitkeringen aan de AOW-ers. Dezelfde methode wordt ook door de pensioenfondsen toegepast bij hun private aanvullende pensioensystemen via hun kapitaaldekkingstelsel.

Het nadeel hiervan is een relatief hoog exportoverschot ten tijde van de extra besparingen met als gevolg ook een relatief hoge kapitaalexport ten bate van het buitenland. In plaats van in het binnenland meer te investeren ten bate van de toekomstige binnenlandse welvaart investeert men dan meer in het buitenland ten bate van de buitenlandse welvaart. Het omgekeerde geschiedt dan ten tijde van de vergrijzing wanneer het in het buitenland geaccumuleerde vermogen weer terug gehaald moet worden ter financiering van de dan relatief hogere uitkeringen aan pensioengerechtigden.

Er is echter nog een andere methode denkbaar om de toekomstige generatie werkenden te ontlasten van de extra kosten van de vergrijzing. Het idee hierbij is om niet zozeer meer in het buitenland te investeren, doch juist meer in het binnenland. Dit kan door een extra loonmatiging tot stand te brengen ten bate van de winstgevendheid van het bedrijfsleven. Het gevolg hiervan is uiteraard dat meer in het binnenland wordt geïnvesteerd, zodat de verhouding werkenden versus niet-werkenden weer in de goede richting kan worden omgebogen via een creatie van extra arbeidsplaatsen.

Het voordeel van laatstgenoemde methode is dat de werkloosheid vermindert, terwijl zo mogelijk ook het deelnemingspercentage van de potentiële beroepsbevolking aan de feitelijke wordt verhoogd. Bovendien kan ermee aangetoond worden dat de overheidsschuldquote evenals de netto rentelastquote van de overheid in dat geval irrelevante gootheden zijn. Bij een gegeven reële groeivoet van het product van bedrijven en een gegeven reële rentevoet bepaalt de totale tekortquote exclusief de netto rentelasten van de overheid haar duurzame schuldquote en daarmee haar duurzame rentelastquote zonder dat deze rentelasten de overige overheidsuitgaven verdringen. Bedoelde tekortquote laten wij constant bij onze extra loonmatiging. Een van de consequenties daarvan is dat dan de premie- en belastingdruk op de lonen zal moeten verminderen. Hierdoor wordt een compensatie gevonden voor de stijgende premiedruk van de AOW bij een vergrijzende bevolking. Ter wille van een rechtvaardige verdeling van de lasten daarvan over de huidige en toekomstige generatie mag men echter niet overdrijven door van de huidige generatie een al te grote loonmatiging te eisen.

2 De gehanteerde hypothesen

Wij veronderstellen dat de materiële consumptieve bestedingen en de loonsom van de overheid worden gefinancierd door een belasting op alle lonen en inkomens uit arbeid. De netto uitkeringen aan werklozen, arbeidsongeschikten en AOW-ers, na aftrek van belastingen dus, worden eveneens gefinancierd door een premieheffing op alle lonen en inkomens uit arbeid. Het saldo van deze overheidsuitgaven en deze loonbelasting- respectievelijk premieheffingen, dat wil zeggen het primaire overheidstekort, is, bij zo een breed omslagstelsel, dus steeds gelijk aan nul. Vervolgens nemen wij aan dat de netto uitkeringsvoet steeds gekoppeld blijft aan de netto loonontwikkeling van het bedrijfsleven.

Ook de overheidslonen volgen die van de bedrijven. Het stijgingspercentage van het aantal ambtenaren is eveneens voortdurend gelijk aan dat van de door bedrijven gecreëerde werkgelegenheid. Tenslotte veronderstellen wij een groeivoet van de materiële consumptieve bestedingen van de overheid gelijk aan die van de loontrekkers en een groeivoet van de publieke investeringen gelijk aan die van de private. Aldus worden ook door ons zowel de consumptieve als de investeringsuitgaven genormeerd evenals de belastingdruk op de lonen. De netto rentelasten, na aftrek van belasting op rente-inkomens, worden steeds gefinancierd door schuldcreatie. Het desbetreffende tekort noemen wij het secundaire financieringstekort van de overheid.

De bruto overheidsinvesteringen worden in onze visie slechts gedeeltelijk gefinancierd door een belastingheffing op de winsten van bedrijven. Het desbetreffende saldo noemen wij het tertiaire financieringstekort van de overheid. Over de omvang daarvan kan men twisten. Onjuist zou het evenwel zijn het ook op nul te stellen, evenals het primaire overheidstekort. Duurzame investeringen mogen gerust door duurzame schuldcreatie worden gefinancierd. Zo ook dit tertiaire tekort op nul wordt gesteld, zal de overheidsschuld op den duur geheel verdwijnen en daarmee ook het secundaire tekort van de overheid. De structurele schuldquote van de overheid is namelijk gelijk aan de som van haar primaire- en tertiaire tekortquote gedeeld door het verschil van de netto reële groeivoet met de netto reële rentevoet. De ter wille van ook geen tertiair overheidstekort te brengen offers in de vorm van hogere tarieven van de winstbelasting leveren evenwel niets op, niet voor de huidige generatie en evenmin voor de toekomstige generatie.

Stel de bruto winstquote van bedrijven op 33,3% van het marktinkomen en na aftrek van afschrijvingen op de aanwezige kapitaalgoederenvoorraad de netto winstquote op 13,3%, dan zal bij een bruto investeringsquote van de overheid van 3,3% van het marktinkomen een heffingspercentage van slechts 10% van de netto winst neerkomen op een tertiair overheidstekort van 2% van het marktinkomen. Dit is wellicht een te hoog percentage, maar wij willen in dit artikel

ook aantonen dat een hoog totaal overheidstekort en als gevolg hiervan een zeer grote overheidsschuldquote in wezen geen belemmering vormt voor een doelmatige ontwikkeling van een volkshuishouding.

Gegeven een reële groeivoet van 3,33% en een, vanwege de stabiliteitsvoorwaarde lagere, reële netto rentevoet van bijvoorbeeld 2%, is volgens Domar in dat geval de structurele schuldquote van de overheid gelijk aan 150% van het marktinkomen.

De structurele rentelastquote kan nu gesteld worden op $1,5 \cdot 2 = 3\%$ van het marktinkomen, zodat de totale overheidstekortquote uitkomt op de som van alle drie onderscheiden tekortquoten, namelijk op 5% van het marktinkomen. Men kan kiezen wat men wil voor deze quoten (ook de willekeurige normen terzake, welke vastgesteld werden in het Verdrag van Maastricht van de Europese Monetaire Unie), bij onze methode van denken zal de overheidsschuld, ook na een vergrijzing van de bevolking, steeds evenveel toegenomen zijn als het product van bedrijven. Alleen een welbewuste politiek van een primair en/of tertiair overheidsoverschot, of zelfs van een primair en tertiair nulsaldo, leidt tot een vermindering van bovenbedoelde quoten, doch dat gebeurt per definitie van onze methode van financiering van de vergrijzing juist niet!

Hetzelfde geldt overigens ook voor de instelling van een AOW-fonds, waarin de overheid gelden stort welke vervolgens weer moeten worden belegd in overheidsschuldpapieren. De consolidatie van de extra overheidsschuld met het geaccumuleerde vermogen van dat fonds is immers gelijk aan nul komma nul! Het is dus volksverlakkerij te stellen dat het vermogen van het AOW-fonds over 20 jaren de financiering van de uitkeringen aan AOW-ers dan zou kunnen verlichten, tenzij men vandaag (en morgen) de overheidsschuld dienovereenkomstig heeft verminderd.

Als de kapitaal eigenaren niets van hun winst- en rente-inkomen consumeren zal, zoals reeds vermeld, een bruto winstquote van bedrijven van 33,33% van het marktinkomen een structuurconstante kunnen zijn. Het afschrijvingspercentage van de kapitaalgoederen van bedrijven stellen wij op 6,66%, zodat bij een kapitaalcoëfficiënt van 3 precies 20% van het marktinkomen gereserveerd moet worden voor vervangingsinvesteringen. Trek dit getal af van de bruto investeringsquote van bedrijven ad 30% om de netto particuliere investeringsquote structureel op 10% van het marktinkomen te kunnen stellen.

Bij een tarief van de winstbelasting van 10% van de netto winst resteert een netto winstquote na aftrek van belastingen van 12% van het marktinkomen. Gegeven de particuliere kapitaalquote van 3 betekent dit een reële netto rendement van $12/3 = 4\%$ voor een belegging in aandelen van bedrijven.

Zoals gezegd, stellen wij de (internationaal gedetermineerde) reële netto rentevoet op overheidsobligaties op 2%. De extra risicopremie voor de belegging

in aandelen ten opzichte van een belegging in overheidsobligaties bedraagt derhalve 2%. Dit wil dus zeggen dat de financiering van een kapitaalgoed via de overheid goedkoper is dan de financiering via het bedrijfsleven. Bij alle privatiseringsdrang heden ten dage dient men met dit verschil in kapitaalkosten rekening te houden.

Volgens Harrod-Domar is de netto groeivoet van de kapitaalgoederen van bedrijven en daarmee van de marktproductie bij een evenwichtige groei gelijk aan de verhouding van de netto investeringsquote en de kapitaalquote, dit is $10/3 = 3,33\%$ zoals reeds vermeld.

De netto winstquote na aftrek van belastingen is echter hoger dan de netto investeringsquote van bedrijven omdat de particuliere sector ook nog de niet door belastingen gedekte overheidsinvesteringen moet financieren.

Niet alleen wordt het winstinkomen voortdurend volledig gespaard, hetzelfde geldt ook voor het netto rente-inkomen omdat wij veronderstellen, dat alleen het arbeidsinkomen (inclusief het aan zelfstandige ondernemers toegerekend loon) wordt geconsumeerd. Derhalve kan de particuliere sector het totale overheidstekort voortdurend financieren zonder dat iemand enige pijn lijdt, ook de toekomstige generatie niet. Bij een overheidsschuldquote van 150% en een totale tekortquote van 5% groeit de overheidsschuld even hard als de markt-productie, namelijk structureel met 3,33% per jaar of meer in geval van een extra groei, maar de desbetreffende quoten blijven constant, zijn dus ook over twintig jaren geen last voor wie dan ook!

Uiteraard kan men ook veronderstellen dat de kapitaaleigenaren iets van hun winst- en rente-inkomen zullen consumeren. In dat geval wordt de evenwichtige bruto winstquote en daarmee het structurele netto kapitaalrendement en de risicopremie iets hoger dan de hierboven gestelde waarden. De reële groeivoet en de reële netto rentevoet worden hierdoor evenwel niet aangetast, en evenmin de stelling dat de netto rentelasten van de overheid steeds door schuldcreatie kunnen worden gefinancierd.

Hetzelfde geldt voor een hypothese betreffende de structurele inflatiegraad. De nominale groeivoet, het nominale kapitaalrendement evenals de nominale rentevoet worden dan dienovereenkomstig hoger, maar reëel gezien blijft alles hetzelfde. Uiteraard kan een definitieve stijging of daling van de productieprijzen van bedrijven de overheidsschuldquote verlagen respectievelijk verhogen, doch een reële betekenis heeft dit allemaal niet.

3 Toelichting op het gehanteerde model

Gemakshalve gaan wij uit van de hypothese van complementariteit van de productiefactoren arbeid en kapitaal. Waarschijnlijk is dit ook de meest realistische veronderstelling.

De verdeling van de feitelijke beroepsbevolking ad 6 mln. is als volgt: 4mln werkenden in het bedrijfsleven, 1 mln. bij de overheid en 1mln. werklozen inclusief arbeidsongeschikten, welke van de sociale uitkeringen leven. Daarnaast geeft de overheid een uitkering aan 2 mln. AOW-ers, althans in onze uitgangssituatie. Ingeval van een evenwichtige groei nemen al deze aantallen jaarlijks met hetzelfde percentage toe, bijvoorbeeld met 1,33% als de jaarlijkse groei van de arbeidsproductiviteit op 2% wordt gesteld. Bij een vergrijzing van de bevolking neemt echter het aantal gepensioneerden extra toe, zodat de verhouding werkenden ten opzichte van niet werkenden kleiner wordt.

De werklozen, de WAO-ers en de AOW-ers genieten een netto uitkering die lager is dan het gemiddelde netto loon, maar die alles bij elkaar in onze uitgangssituatie toch nog 20% van het marktinkomen en daarmee 30% van de loonsom van bedrijven bedragen

De loonsom van bedrijven is niet alleen het draagvlak voor de sociale uitkeringen maar ook voor de materiële consumptieve bestedingen en de lonen en salarissen van de overheid. De totale belasting- en premiedruk op de loonsom van bedrijven en van de overheid wordt hierdoor al snel 50% nog zonder dat enige vergrijzing heeft plaats gevonden. Een en ander komt neer op een gemiddelde netto uitkeringsvoet welke 80% belooft van de gemiddelde netto loonvoet in onze uitgangssituatie. Dit verhoudingsgetal is zo hoog gesteld omdat ouderen en arbeidsongeschikten relatief meer collectieve ziekenzorg vereisen dan werkenden en wij de desbetreffende kosten gemakshalve in de hoogte van de netto uitkeringsvoet hebben verdisconteerd.

De variabelen van onze modellen worden uitgedrukt in procentuele afwijkingen van de waarde die zij zouden bereiken in geval van een evenwichtige groei. Uitzonderingen vormen de saldi welke uitgedrukt worden in procenten van het evenwichtig marktinkomen en ook de sociale premiedruk welke wordt uitgedrukt in procentpunten van het beschikbare reële loon. Het zal duidelijk zijn dat dit laatstbedoelde percentage stijgt als er sprake is van een vergrijzing van de bevolking en daalt als er sprake is van een extra groei van de werkende bevolking als gevolg van het handhaven van de koppeling tussen de netto uitkeringsvoet en de netto loonvoet.

Wat de goederenmarkt betreft kent ons model een oneindig grote prijsflexibiliteit zodat vraag en aanbod voortdurend in evenwicht zijn. Dit geldt niet op onze arbeidsmarkt. Hier veroorzaakt een starre loonvorming onevenwichtigheden waardoor reeds voor onze uitgangssituatie een grote werkloosheid (incl. arbeidsongeschikten) van 20% van de werkende beroepsbevolking kan worden gepostuleerd. Deze omvang is zodanig dat elk procent groei van de werkgelegenheid het werkloosheidsvolume bij constant arbeidsaanbod met 5% reduceert.

De exportprijs-elasticiteit is op -2,75 gesteld, die van de invoer van consumptiegoederen op +1,0, en die van de invoer van grondstoffen op 0,0,

waardoor bij vaste wisselkoersen aan prijsonderbieding gedaan moet worden wil het extra productiepotentieel ook afgezet kunnen worden. De nationale monetaire auto-riteiten hebben dus in onze open volkshuishouding (waarbij gedacht is aan een lidstaat van de Europese Monetaire Unie) geen invloed op het productieprijspeil. Dit geldt overigens ook voor de diverse rentevoeten (de winst/koersverhouding, de korte bankrente en de lange rente op overheidsobligaties) vanwege onze hypothese van volledige kapitaalmobiliteit. Deze rentevoeten worden door het buitenland bepaald evenals de prijs van kapitaalgoederen vanwege de veronderstelling van een perfecte concurrentie terzake op de wereldmarkt.

TABEL 1 De effecten van 1) de evenwichtige groei, 2) de vergrijzing, 3) de loonimpuls na 20 jaren (in procentuele afwijkingen van de uitgangssituatie)

Variabelen	Symbol	1)	2)	3)
1 Werkgelegenheidsvolume (= arbeidsplaatsen)	$l = l'$	30,0	0,0	25,0
2 Productievolume (= productiecapaciteit)	$y = y'$	92,4	0,0	25,0
3 Consumptievolume	c	92,4	0,0	15,0
4 Reël beschikbare loonvoet	wn	48,0	-20,0	10,0
5 Prijs van kapitaalgoederen	pi	0,0	0,0	0,0
6 Prijs van productievolume	py	0,0	0,0	-10,0
7 Prijs van consumptiegoederen	pc	0,0	0,0	-5,0
8 Nominale beloningsvoet van kapitaal	pr	0,0	0,0	0,0
9 Kapitaalrendement	ri	0,0	0,0	0,0
10 Nominale loonvoet	pl	48,0	0,0	-15,0
11 Totale sociale premiedruk	tl'	0,0	20,0	-20,0
12 Reële beloningsvoet van arbeid	w	48,0	0,0	-10,0
13 Winst/koersverhouding van kapitaal	ri^*	0,0	0,0	0,0
14 Nominale bruto winst van bedrijven	Yr	92,4	0,0	25,0
15 Marktwaarde van alle kapitaalgoederen	K^*	92,4	0,0	25,0
16 Bruto investeringsvolume	i	92,4	0,0	25,0
17 Exportvolume	b	92,4	0,0	27,5
18 Home produced consumptiegoederen	ch	92,4	0,0	20,0
19 Ingevoerde consumptiegoederen	mc	92,4	0,0	10,0
20 Afzet van home produced goederen	y	92,4	0,0	25,0
21 Ingevoerde grondstoffen	mz	92,4	0,0	25,0
22 Totaal invoervolume	m	92,4	0,0	17,5
23 Kapitaalgoederenvoorraad op einde van periode	k	92,4	0,0	25,0
24 Invoerwaarde	M	92,4	0,0	17,5
25 Uitvoerwaarde	B	92,4	0,0	17,5
26 Lopend betalingsbalansoverschot	Sb	0,0	0,0	0,0
27 Primair overheidsoverschot	$Fg1$	0,0	0,0	0,0
28 Aantal werklozenincl. arbeidsongeschikten	l_w	30,0	0,0	-125,0
29 Aantal AOW-ers	l_{25+}	30,0	100,0	0,0
30 Autonome loonimpuls	p_l	0,0	-20,0*	30,0

*) $pl = -1/5 laow$, noodzakelijk om de op zich negatieve gevolgen van een premiedrukverzwaring op de werkgelegenheid te neutraliseren.

In tabel 1, kolom 1, worden (in gecumuleerde groeivoeten) de resultaten weer-gegeven van de evenwichtige groei na twintig jaren. Vervolgens worden in kolom 2 van tabel 1 enerzijds de resultaten van de vergrijzing weergegeven en anderzijds de resultaten van een - ter neutralisering van de nadelige gevolgen van een premiedrukverzwaring - noodzakelijke loonmatiging bij een handha-

TABEL 2 Denkbare ontwikkeling van de reëel beschikbare loon- en uitkeringsvoet (in procentuele mutaties per jaar)

Jaar	Extra groeivoeten		Mutatie	Extra groeivoet	Feitelijke groeivoet
	Aantal AOW-ers	Loonimpuls	Premiedruk	Werkgelegenheid	Reëel beschikbaar
1	1	-0,2	0,2	0,0	1,8
2	2	-0,4	0,4	0,0	1,6
3	3	-0,6	0,6	0,0	1,4
4	4	-0,8	0,8	0,0	1,2
5	5	-1,0	1,0	0,0	1,0
6	6	-1,2	1,2	0,0	0,8
7	7	-1,4	1,4	0,0	0,6
8	8	-1,6	1,6	0,0	0,4
9	9	-1,8	1,8	0,0	0,2
10	10	-2,0	2,0	0,0	0,0
11	9	-1,8	1,8	0,0	0,2
12	8	-1,6	1,6	0,0	0,4
13	7	-1,4	1,4	0,0	0,6
14	6	-1,2	1,2	0,0	0,8
15	5	-1,0	1,0	0,0	1,0
16	4	-0,8	0,8	0,0	1,2
17	3	-0,6	0,6	0,0	1,4
18	2	-0,4	0,4	0,0	1,6
19	1	-0,2	0,2	0,0	1,8
20	0	-0,0	0,0	0,0	2,0
Gecumuleerd	100	-20	20	0,0	20

ving van het omslagstelsel en van de netto koppeling van de diverse beloningsvoeten Een optelling van de evenwichtige groeivoet bij de extra groeivoet verschaft dan per variabele de feitelijke groeivoet inde loop van twintig jaren.

In tabel 2 vindt men vervolgens een denkbare ontwikkeling van de voor- naamste groeivoeten per jaar zonder extra loonmatiging.

In kolom 3 van tabel 1 vindt men de trendafwijkingen veroorzaakt door een autonome loonmatiging zodanig groot dat het effect van de vergrijzing teniet- gedaan wordt wat betreft de totale belasting- en sociale premiedruk op de lonen. Deze trendafwijkingen worden bijna bereikt na twintig jaren zodat men ze op kan tellen bij de resultaten, in kolom 1 en 2 weergegeven, om te kunnen zien wat de feitelijke index zal zijn van alle relevante variabelen in geval van een constante totale belastingdruk op de lonen ondanks een extra groei-index van de 65-plussers in twintig jaren.

TABEL 3 De gevolgen van een extra loonmatiging ter neutralisering van een premiedrukverzwaring (in procentuele mutaties per jaar)

Jaar	Extra groeivoeten		Mutatie	Extra groeivoet	Feitelijke groeivoet
	Kapitaalvolume	Loonimpuls	Premiedruk	Werkgelegenheid	Reëel beschikbaar
0	0,25	-1,0	-0,0	0,0	1,0
1	0,5	-1,3	-0,2	0,25	0,9
2	0,75	-1,6	-0,4	0,5	0,8
3	1,0	-1,9	-0,6	0,75	0,7
4	1,25	-2,2	-0,8	1,0	0,6
5	1,5	-2,5	-1,0	1,25	0,5
6	1,75	-2,8	-1,2	1,5	0,4
7	2,0	-3,1	-1,4	1,75	0,3
8	2,25	-3,4	-1,6	2,0	0,2
9	2,5	-3,7	-1,8	2,25	0,1
10	2,25	-2,0	-2,0	2,5	2,0
11	2,0	-1,7	-1,8	2,25	2,1
12	1,75	-1,4	-1,6	2,0	2,2
13	1,5	-1,1	-1,4	1,75	2,3
14	1,25	-0,8	-1,2	1,5	2,4
15	1,0	-0,5	-1,0	1,25	2,5
16	0,75	-0,2	-0,8	1,0	2,6
17	0,5	0,1	-0,6	0,75	2,7
18	0,25	0,4	-0,4	0,50	2,8
19	0,0	0,7	-0,2	0,25	2,9
20	0,0	0,0	-0,0	0,0	(2,0)
Gecumuleerd 25	25	-30,0	-20,0	25,0	30,0

In tabel 3 worden tenslotte de jaarlijkse effecten van bedoelde extra loonmatiging weergegeven.

De ongeloofwaardig grote verlaging van het werkloosheidsvolume (incl. arbeidsongeschikten) zal men op kunnen heffen via een verhoging van het deelnemingspercentage van de potentiële beroepsbevolking aan de feitelijke, wat waarschijnlijk is bij de door ons berekende spanning op de arbeidsmarkt. De vermenigvuldigingsfactor van 5 (maal de extra werkgelegenheid is gelijk aan de extra vermindering van het werkloosheidsvolume) zal men dan moeten verlagen tot bijvoorbeeld 4. Wij hebben dit niet gedaan, omdat dan de vereiste loonmatiging nog weer groter wordt.

Wat erger is, uit ons model (zie vgl. (4) van de bijlage) en uit tabel 3 (waarin enkele groeivoeten per jaar worden weergegeven) blijkt, dat in het eerste jaar van de autonome loonmatiging bij een complementariteit van productie-factoren het reëel beschikbare loon evenveel daalt als de negatieve loonimpuls bedraagt. Pas daarna kan de reëel beschikbare inkomensvoet geleidelijk opgevoerd worden via een belastingverlaging, mogelijk geworden door de groeiende bedrijvigheid. Bij een beoordeling van het offer van de huidige generatie ten bate van de toekomstige generatie dient men dit goed voor ogen te houden.

4 Conclusies

Er zijn in principe twee mogelijkheden om de toekomstige premiedrukstijging tengevolge van een vergrijzing van de bevolking te limiteren:

1. De overheid dient thans extra te sparen (via een welbewust totaal overheidsoverschot schuld aflossen) om in de toekomst te kunnen ontsparen voor de financiering van extra uitgaven;
2. De particuliere sector dient thans extra te sparen (via een extra loonmatiging) om in de toekomst een extra hoog werkgelegenheidsvolume te kunnen garanderen bij een constante premie- en belastingdruk op de lonen.

Het nadeel van de eerstbedoelde methode is dat dan lange tijd teveel kapitaal wordt geëxporteerd ten nadele van de binnenlandse welvaart. Bij onze laatstbedoelde methode wordt daarentegen vooral via de gecreëerde extra winstgevendheid extra veel in het binnenland geïnvesteerd ten bate van de binnenlandse welvaart.

Het is een vergissing te menen dat de netto rentelasten van de overheid de overige overheidsuitgaven zouden verdringen. Deze dienen namelijk een onderdeel te vormen van het totale overheidstekort, dus niet van de terecht genormeerde totale overheidsuitgavenquote. Naast de netto rentelastquote mag de totale tekortquote van de overheid ook nog bevatten haar niet door winstbelastingen gedekte bruto investeringsquote. De overheidsschuldquote wordt uiteindelijk bepaald door de structurele reële groeivoet en de reële netto rentevoet gegeven een bepaalde totale tekortquote exclusief de netto rentelasten. Zij is eigenlijk een irrelevante grootte omdat de overheid redelijkerwijze ook in de toekomst haar schuld niet hoeft af te lossen noch haar rentelasten uit belastingen hoeft te financieren. Dit in tegenstelling tot een individu dat immoreel handelt wanneer het bij zijn overlijden schulden zonder dienovereenkomstige bezittingen nalaat. De overheid evenwel overlijdt nooit zolang zij haar renteverplichtingen nakomt. Haar schuld dupeert dientengevolge nooit iemand, tenminste als in de nominale rentevoet de toekomstige inflatie is verdisconteerd, wat meestal het geval is.

Men dient vervolgens te beseffen dat een extra loonmatiging in het heden de huidige generatie (jong én oud) waarschijnlijk te zwaar belast ten bate van de toekomstige generatie, die - met of zonder vergrijzing van de bevolking - toch al veel welvarender zal zijn vanwege de voortdurende autonome stijging van de arbeidsproductiviteit.

De beste politiek is ons inziens derhalve een beperkte loonmatiging bij een handhaving van een omslagstelsel voor alle sociale uitkeringen. Daarbij dient ook de koppeling van de netto uitkeringsvoet aan de netto loonvoet gegarandeerd te worden. Geleidelijk wordt dan iedereen (jong of oud) jaarlijks rijker, zij het onder omstandigheden van een vergrijzing van de bevolking met slechts

een gedeelte van het stijgingspercentage van de arbeidsproductiviteit.

Het gefixeerd zijn op verkeerde normen, met name een tenminste constante uitgavenquote inclusief rentelasten en bruto investeringen van de overheid én een constante sociale premiedruk ook in de toekomst, leidt tot de denkfout dat in het heden extra veel gespaard moet worden via een overheidsoverschot.

Men kan veel betere normen hanteren, namelijk het herstel van een normatief overheidstekort op een niveau dat iets groter is dan haar netto rentelasten en een beperkte loonmatiging ter handhaving van de normale groei van de werkgelegenheid ondanks een verzwaring van de sociale premiedruk. Op die manier wordt het brengen van te grote offers in zowel het heden als de toekomst vermeden. Ook in dit verre te prefereren scenario blijft echter gelden dat de vergrijzing relatieve lasten zal leggen op de schouders van de komende en ook al de huidige generatie, die niet geheel kunnen worden weggenomen. De stijging van het reëel beschikbaar inkomen (netto loon en uitkering) zal in de komende twintig jaren, zo lang de vergrijzing dus voortduurt, slechts een gedeelte van de jaarlijkse groei van de gemiddelde arbeidsproductiviteit kunnen bedragen!

Bijlage

Het model

- (1) $l = k_{-1} - \varphi (p_i - p_r) = l'$
- (2) $y = k_{-1} - 2/3\varphi (p_i - p_r) = y'$
- (3) $c = 0,7l + 0,1l_w + 0,2l_{aow} + w_n$
- (4) $w_n = b_l l + p_i$
- (5) $p_i = 0,0$
- (6) $p_y = p_b = p_{ch} = -0,7k_{-1} - 0,25p_i - 0,05l_{aow}$
- (7) $p_c = 0,5p_{ch}$
- (8) $p_r = 3p_y - 2p_i$
- (9) $r = p_r - p_i$
- (10) $p_i = p_c + \tau_1' + b_l l + p_i$
- (11) $\tau_1' = -0,8k_{-1} + 0,2l_{aow}$
- (12) $w = p_i - p_c$
- (13) $r_i^* = 0,0$
- (14) $Y_r = k_{-1} + p_r$
- (15) $K^* = Y_r - r_i^*$
- (16) $I - p_i = i = K^* - p_i$ of $k = k_{-1} + \zeta (K^* - p_i - k_{-1})$
- (17) $b = -2,75 p_b$
- (18) $c_h = c - 0,5p_y$
- (19) $m_c = c + 0,5p_y$
- (20) $0,75y + 0,25m_z = 0,25c_h + 0,25i + 0,5b$
- (21) $m_z = y$

De financiering van de vergrijzing

$$(22) m = 0,5m_c + 0,5m_z$$

$$(23) k = k_{-1} + 0,1(i - k_{-1})$$

$$(24) M = m$$

$$(25) B = b + p_b$$

$$(26) S_b = 2/3(B - M)$$

$$(27) F_{g1}' = 0,0 = 0,2(1 + p_1) + 0,466 \cdot (t_1') - 0,066 \cdot (l_w + p_1 - t_1') - 0,133 \cdot (l_{aow} + p_1 - t_1')$$

$$(28) l_w = -5l \text{ of } l_w = -4l = -5(l - 0,2l) \text{ als } l_x = 0,2l \text{ (= extra aanbod van arbeid)}$$

$$(29) l_{aow} = \text{gegeven}$$

$$(30) p_1 = \text{gegeven}$$

Quoten van het product van bedrijven (= marktinkomen)

$\lambda = 2/3$: loonquote van het marktinkomen

$1 - \lambda = 1/3$: bruto winstquote

$\mu_c = 1/3$: invoerquote van consumptiegoederen

$\mu_z = 1/3$: idem van grondstoffen

$\mu = 2/3$: totale invoerquote

$\gamma = 2/3$: totale consumptiequote

$\sigma = 1/3$: totale investeringsquote

$\sigma_b = 0,3$: investeringsquote van bedrijven

$\kappa_b = 3,0$: kapitaalquote van bedrijven

$\kappa_b \delta = 0,2$: afschrijvingsquote van bedrijven

$\mu_b = 2/3$: uitvoerquote

$\tau_1 = 0,2$: sociale premiequote (= 0,3 op loonsom van bedrijven)

$\tau_r = 0,0133 \dots$: winstbelastingquote (= 0,1 op netto winstom van bedrijven)

$\omega = 1,5$: overheidsschuldquote; $\omega \cdot 0,02 = 0,03$: netto rentelastquote van de overheid

Elasticiteiten en coëfficiënten

$\beta_1 = 1,6$: loonflexibiliteit t.o.v. werkgelegenheid

$\eta_b = -2,75$: exportprijns-elasticiteit

$\eta_m = 1,0$: invoerprijns-elasticiteit van consumptiegoederen

$\eta_z = 0,0$: idem van grondstoffen

$\varphi = 0,0$: substitutie-elasticiteit van arbeid t.o.v. kapitaal

$\delta = 0,066 \dots$: afschrijvingsperunage van de kapitaalgoederenwaarde

$\zeta = 0,1$: investeringsaccelerator (= $\sigma_b / \kappa_b = g_b$: bruto groeivoet)

$g_n = g_b - \delta = 0,033 \dots$: netto groeivoet

Impulsen

$\underline{p}_1$: loonimpuls = 1) : 0,0 ; 2) : - 20 ; 3) : - 30 ;

l_{aow} : extra groei van aow-ers = 1) : 0,0 ; 2) : + 100 ; 3) : 0,0 ;

Eindvergelijkingen

$$i = -2k_{-1} - 2,5p_{-1} - 0,5l_{aow}$$

$$k = 0,7k_{-1} - 0,25p_{-1} - 0,05l_{aow} \quad (\text{stabiele!})$$

Irrelevante vergelijkingen

$$(1) \quad r_o = 0,0$$

$$(2) \quad -F_{g^2}' = 0,03(O_{-1} + r_o)$$

$$(3) \quad -F_{g^3}' = 0,033 \cdot (i + p_i) - 0,0133 \cdot (k_{-1} + p_i)$$

$$(4) \quad \omega(O - O_{-1} + g_n O) = -F_{g^1}' - F_{g^2}' - F_{g^3}' \quad (\text{stabiele!})$$

Irrelevante variabelen

1 r_o : lange netto rentevoet op overheidsobligaties

2 $-F_{g^2}'$: netto rentelastquote van de overheid

3 $-F_{g^3}'$: niet door winstbelastingen gedekte investeringsquote van de overheid

4 O : overheidsschuld